

Mitől robbannak az élelmiszerárak?

Kiss Judit

Az 2011 márciusában a FAO által közzétett élelmiszer-árindex szerint 2011 februárjában a 2002–2004-es időszak átlagához képest 236 százalékkal voltak magasabbak az élelmiszerárak, vagyis 1990 óta a legmagasabbak, s meghaladták a 2008-as szintet is. A legerőteljesebb árnövekedésre a cukor (420 százalék) és a gabonafélék (260 százalék) esetében került sor. Kérdés, hogy mivel magyarázható ez a jelentős és ismételt ár-emelkedés, milyen következményekkel jár, és tartósnak bizonyul-e.

A kereslet és kínálat megbomlott egyensúlya

Úgy tűnik, hogy azok a tényezők, amelyek 2008-ban élelmiszer-árrobbanáshoz vezettek, továbbra is velünk vannak. Ráadásul tartós fennmaradásukkal is számolni kell. Nagy a valószínűsége annak, hogy az *élelmiszer-kereslet és -kínálat egyensúlya* az elkövetkezendő évtizedekben nehezen teremthető meg, mivel a keresletet meghatározó tényezők exponenciálisan és biztosan növekedni fognak, míg a kínálatot alakító tényezők inkább a csökkenést valószínűsítik, és nagy ingadozásokat sejtetnek.

Az élelmiszerek iránti keresletet egyértelműen serkenti a világ *népességének* várható bővülése: az elkövetkezendő évtizedekben (2050-ig minden bizonnyal) a világ lakossága évi 75 millióval szaporodik. Mivel remélhető, hogy nemcsak a világ népessége fog nőni, de gazdasága is, így a növekvő *egy főre eső jövedelem* ugyancsak növelni fogja az élelmiszerek iránti fizetőképes keresletet, elsősorban az alacsony jövedelmű országok és néprétegek esetében, akik jövedelmük jelentős hányadát még mindig élelmiszerre költik. Ráadásul a jövedelem növekedése együtt jár a fogyasztási *struktúra* átalakulásával, ami a minőségi élelmiszerek preferálását jelenti: vagyis megnő az igény a hús- és hústermékek, a feldolgozott élelmiszerek iránt a gabonafélék ellenében. A gazdasági növekedés és a modernizáció velejárója az *urbanizáció* fokozódása, a vidéki lakosság város-

okba áramlása, ami növeli az élelmiszer-fogyasztók és csökkenti az élelmiszer-termelők számát. S azt sem szabad elfelejteni, hogy amennyiben az egyes országok, régiók élelmezése bizonytalanná válik, akkor kibontakozik az igény a stratégiai *készletezés* iránt, ami ugyancsak keresletfelhajtó hatással jár.

A keresletet meghatározó fenti tényezők alakulása ugyanakkor mindaddig nem vezet az élelmiszerárak meredek emelkedéséhez s egy esetleges élelmiszerválsághoz, amíg a *kínálat* képes lépést tartani vele. A helyzet azonban egyre kevésbé ilyen. Az élelmiszer-kínálat nemcsak, hogy csökkenő tendenciát mutat, de erőteljes ingadozást is, ami alapvetően a bizonytalanságot növeli.

A kínálatot csökkentő tényezők sorából egyrészt a *termőterület* csökkenését kell kiemelni. Becslések szerint a világ mezőgazdasági termelésre alkalmas területének nagysága évi 0,5 százalékkal csökken az urbanizáció, a modernizációt jelentő infrastruktúra-építés, az erdőirtás hatására. Nem beszélve arról, hogy a termőterületek éppen a legnagyobb keresletnövekedést mutató országokban a leginkább korlátosak: Kínában az összterületnek mindössze hét százaléka alkalmas mezőgazdasági művelésre, s ez az arányszám is csökkenő tendenciát mutat. Természetesen a termőterület zsugorodása ellensúlyozható lenne a *hozamok* fokozásával. Ehhez azonban olyan szűkében lévő, illetve drága javakra lenne szükség, mint a víz, a kemikáliák, az energia stb.

Ráadásul arról sem felejtkezhetünk el, hogy az agrártermelés nagyban függ a klíma alakulásától. Amennyiben az élelmiszer-kínálat ingadozásának magyarázatát keressük, akkor azt találjuk, hogy ennek egyik tényezője az időjárásnak a korábbiakat meghaladó szélsőségesebb és gyakoribb ingadozása. Az elmúlt évben például Argentínában, Brazíliában, Kínában aszály, míg Ausztráliában, Pakisztánban, Thaiföldön és Vietnámban árvizek pusztítottak, nem beszélve a Japánban bekövetkezett katasztrófáról, aminek agrárgazdasági következményeit egyelőre lehetetlen felmérni.

S ha a kínálatot befolyásoló tényezőknél tartunk, akkor a kereslet-kínálatot közvetlenül meghatározó tényezőkön túl számolni kell azzal is, hogy ha az olaj ára elér egy bizonyos szintet (szakértők szerint a száz dollár per hordós érték a vízvázasztó), akkor egyre inkább kifizetődőbbé válik a *bioenergia* (biodízel bioethanol) termelése, vagyis a szűkében lévő élelmiszer-termelő kapacitások egy részének energiatermelésre való felhasználása, ami az élelmiszer-kínálat csökkenéséhez vezethet.

A fenti képet tovább színesíti az egyes országok önnön biztonságát szolgáló *kereskedelem- és készletezési* politikája. Mivel egyetlen ország sem szeretné, ha lakossága élelmiszer-ellátása tartósan és nagymértékben az élelmiszerimporttól függne, az egyébként jelentős agrártermék-exportőrök (például Oroszország) gyakran folyamodnak az exportkorlátozás és a készletezés eszközeihez, s ezzel szűkítik a világpiacon kínálatot, és emelik az élelmiszerárakat.

Ugyancsak árfelhajtó hatással járnak azok az élelmiszer-derivatívákban (*futures*) megtestesülő *spekulációs* ügyletek, amelyek az élelmiszerek várható áremelkedésére tesznek, s ezzel ténylegesen felhajtják az árakat. Ráadásul ezek az ügyletek nemcsak árnövelő hatással járnak, de az árak volatilitásához, s azáltal a bizonytalanság fokozásához is hozzájárulnak. Felhajtják azokat az árakat, amelyek egyébként is növekednének a kereslet és kínálat megbomlott egyensúlya, valamint a *termelési költségek* emelkedése következtében. A drágulást az *inputok* árának felszökése, az olaj árnövekedése következtében emelkedő energia-költségek, a növekvő kemikáliaárak, a tárolási és szállítási költségek is (f)okozzák.

A drágulás következményei

A fenti fejleményekből több következtetés adódik, mind az élelmiszer-fogyasztók, mind az élelmiszer-termelők számára. Mivel az élelmiszerek egyre inkább szűkössé, következésképpen drága javakká válnak, egyre nagyobb rétegek szorulhatnak ki a fogyasztásukból, vagyis az éhezők, az alul- és rosszul tápláltak száma aligha fog csökkenni a világban. Tehát azzal kell számolni, hogy a világ jelenlegi közel hétmilliárdos népességéből mintegy egymilliárdot nem lehet megfelelően élelmezni! Ez nemcsak az érintettek számára drámai üzenet, hanem az egész világ számára is. A világon jelenleg végigsöprő elégedetlenségi hullám alapvetően nem éhségbázisú, de nem sok kell hozzá, hogy azzá váljon.

Közös érdek ennek elkerülése. Mit lehet tenni? Az ENSZ 2000-ben meghirdetett *Millenniumi fejlesztési céljait* közel sem sikerült elérni: nem-

hogycsökkenett volna az éhezők száma, de 2010-re tovább növekedett, s aligha valószínű, hogy 2015-re felére csökken 1990-hez képest. De még ha ez csoda be is következne, akkor is közel 700 millió ember éhezne.

Az *élelmiszersegély* aligha tudja megoldani a problémát, hiszen ismeretes, hogy ennek nyújtására mindig akkor kerül sor, amikor a donorok feleslegekkel rendelkeznek, s ettől akarnak úgy szabadulni, hogy egyben segélynyújtási kötelezettségeiknek is eleget tudjanak tenni. Ráadásul az élelmiszersegélyre fordított összegek magasabb élelmiszerárak esetén kisebb élelmiszer-mennyiséget jelentenek, vagyis az élelmiszerár-emelkedést a rászorulóknak többszörösen „megszívják”.

Ugyanakkor még azokban az országokban is, ahol elegendő élelmiszer áll rendelkezésre, az élelmiszer-drágulás növeli az inflációt, és rontja a lakosság szegényebb rétegeinek életszínvonalát: Magyarországon például 2011 februárjában az infláció mértéke 4,1 százalék volt a megelőző év februárjához képest. Ugyanakkor az élelmiszerek áremelkedésének mértéke 7,4 százalék volt (a liszt esetében 44, a cukornál 28 és az étolajnál 19 százalék).

A fenti tények ismeretében egyértelmű, hogy a jövőben az élelmiszer, akárcsak az előállításához szükséges föld és víz, stratégiai cikké válik. Egyes interpretációk szerint a jövő aranya lesz. Így felértékelődnek azok az országok, ahol ilyen javakkal, illetve az előállításukhoz szükséges tényezőkkel nagymértékben rendelkeznek. Mindazon országoknak, illetve régióknak újra kell gondolniuk agrárpolitikájukat, melyek eddig csak saját érdekeiket szem előtt tartva alakították azt, s képtelenek voltak globálisan és perspektivikusan gondolkodni. (Például az EU-nak és Magyarországnak is.) A fogyasztói magatartást is meg kell változtatni: míg a dráguló energiaárak előbb-utóbb energiatakarékosságra kényszerítették a fogyasztókat, addig az emelkedő élelmiszeráraknak is élelmiszer-takarékosságra kellene sarkallniuk a pazarlókat. A lét a tét!

* * * * *

Eddig megjelent számaink megtekinthetők és letölthetők a www.vki.hu honlapról